चोदि । विवादे वाग्विवादे (झकड़ा)"लक्षः ! युद्धे च युद्धे मे कलहोन भविष्यति" भा० आ०४८ । "न विवादे न कलहे न सेनायां न सङ्करे" मनुः । २युद्धे अमरः । "विधिवृत्तः कलहमवेक्ष्य विद्विषः" "भाविकलह-फलयोगमसौ" माघः ।

कलहंस पुंस्त्री कलप्रधानो हंसः । १(बालहँस) हंसभेदे २राजहंसे ३चन्द्रपक्षे च मेदि० ।"कुन्दावदाताः कल-हंसमालाः प्रतीयिरे श्रोत्रसुखैर्निनादैः" भट्टिः ।"कलसं जलसंभृतं पुरः कलहंसः कलयाम्बभूव सः" नैष० "वधूदुकूलं कलहंसलक्षणम्" कुमा० । स्त्रियां जाति-त्वात् ङीष् । "कलहंसीषु मदालसं गतम्"रघुः । ४पर-मात्मनि ब्रह्मणि च शङ्कर० ।

कलहकार त्रि०कलहं करोति कृ-हेत्वादावपि न ट किन्तु अण् उप० स० । कलहकारके । "हन्तुं कलहकारो-ऽसौ शब्दकारः पपात खम्" भट्टिः ।

कलहनाशन च० कलहं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । पूतिकरञ्जे शब्दरत्न०कलहनाशकता चास्य कार्मण विद्यायां विख्याता ।

कलहप्रिय पु० कलहः प्रियोऽस्य ।१नारदे ऋषौ, तस्य कलह-प्रियत्वं पुराणादौ प्रसिद्धम् । २सारिकापक्षिण्याम् स्त्री राजनि० ।

कलहान्तरिता स्त्री अवस्थान्तरप्राप्ते नायिकाभेदे । सा च "चाटुकारमपि प्राणनाथं दोषादपास्य या । पश्चात्तापम-वाप्नोति कलहान्तरिता तु सा" सा० द० उक्तलक्षणा । यथा "नो चाटुश्रवणं कृतं न च दृशा हारोऽन्तिके वीक्षितः कान्तस्य प्रियहेतवे निजसखीवाचोऽपि दूरी-कृताः । पादान्ते विनिपत्य तत्क्षणमसौ गच्छन्मया मूढया पाणिभ्यामवरुध्य हन्त सहसा कण्ठे कथं नार्पितः ?" ।

कलहाय कलहं करोति कलह+ङ्य नामधातुः आत्म० अक० सेट् । कलहायते अकलहायिष्ट । कलहायाम् बभूव आस चक्रे । कलहायमानः कलहायितः ।

कला स्त्री कलयति कलते वा कर्त्तरि अच् कल्यते ज्ञायते कर्मणि अच् वा । चन्द्रमण्डलस्य षोडशे भागे यथा च चन्द्रस्य षोड़शभागस्य कलाशब्दवाच्यत्वम् । तथा कालमा० उक्तं यथा स्कान्दे—

"असा षोडशभागेन देवि ! प्रोक्ता महाकला । संस्थिता परमा माया देहिनां देहधारिणी । अमादिपौर्णमास्यन्ता या एव शशिनः कलाः। तिथयस्ताः समाख्याताः षोड़शैव वरानने ! "इति "अवमर्थः या महामाया आधारशक्ति-रूपा देहिनां देहधारिणी संस्थिता सा चन्द्रमण्डलस्य षोड़शभागेन परिमिता चन्द्रदेहधारिण्यमानाम्नी महा-कलेति प्रोक्ता क्षयोदयरहिता नित्या तिथिसंज्ञिकैव इतरा अपि पञ्चदश कला दिवसव्यवहारोपयोगिन्यः क्षयोदयवत्यः, पञ्चदश तिथयो भवन्तीति तिथयः षोडशैवेत्यविरुद्धं वचनमिति । श्रुतिस्त्वत्रिवर्षे पक्षनिर्णय एवोदाहृता । "तस्य रात्रय एव पञ्चदश कला ध्रुवै-वास्य षोड़शी कलेति" । एवञ्च सत्यत्र सामान्यविशेषरूपेण तिथिद्वैविध्यसिद्धं भवति तत्र वेयममेत्युक्ता क्षयोदय-विवर्जिता ध्रुवा षोडशी कला तद्युक्तः कालस्तिथि-सामान्यं याश्चवशिष्टाः दृद्धिक्षयोपेताः पञ्चदश कला-स्ताभिर्विशिष्टाः कालविभागास्तिथिविशेषाः । तासां पञ्च-दशानामेकैकां कलां वह्न्यादयः प्रजापत्यन्ताः पञ्च-दश देवताः क्रमेण पिबन्ति । तत्र वह्निना या कला प्रथमं पीयते सा प्रथमेत्युच्यते, तया युक्तः कालविशेषः प्राथ-म्यवाचिना प्रतिपच्छब्देनाभिधीयते । एवं द्वितीयादीना पञ्चदशान्तानां तिथीनां नामान्यवगन्तव्यानि, ता एताः कृष्णपक्षे तिथयो भवन्ति । पुनस्ताः पीताः कलास्तेनैव क्रमेण तत्र तथा वह्न्यादिदेवताभ्यो निर्गत्य चन्द्रमण्डलं पूरयन्ति ताभिर्युक्ताः कालविशेषाः शुक्लपक्षगताः प्रति पदाद्यास्तिथयो भवन्ति । वह्न्यादिदेवतानां कलापानं सोमोत्पत्तौ पठितम्, तथा हि "प्रथमां पिबते वह्निर्द्वि-तीयां पिबते रविः । विश्वेदेवास्तृतीयान्तु चतुर्थीं सलि-लाधिपः । पञ्चमीं तु वषट्कारः षष्ठी पिबति वासवः । सप्तमीमृषयोदिव्या अष्टमीमज एकपात् । नवमीं कृष्णपक्षे ऽस्य यमः प्राश्नाति वै कलाम् । दशमीं पिबते वायुः पिब-त्येकादशीसमा । द्वादशीं पितरः सर्वे समं प्राश्नन्ति भागशः । त्रयोदशीं धनाध्यक्षः कुबेरः पिबते कलाम् । चतुर्दशीं पशुपतिः पञ्चदशीं प्रजापतिः । निष्पीतः कल-या शेषश्चन्द्रमा न प्रकाशते । कला षोड़शिका या सा त्वपः प्रविशते सदा । अमायां तु सदा सोम ओषधीः प्रति-पद्यते । तमोषधिगतं गावः पिबन्त्यम्बुगतञ्च यत् । तत्-क्षीरमन्नतं भूत्वा मन्त्रपूतं द्विजातिभिः । हुतमग्निषु यज्ञेषु पुनराप्यायते शशी । दिने दिने कलावृद्धिः पौर्णमास्यां तु पूर्णतेति" ।

एवं षोडशानां कलानामेका नित्या अन्या क्षयोदय-शालिनी, तदेतत् स्पष्टमुक्तम् शत० ब्रा० १४,४,३,२२ ।